

เมืองนครศรีธรรมราชสมัยรัชกาลที่ 3

ในระบะที่ไทยเปลี่ยนรัชกาลจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เรื่องสำคัญที่สืบเนื่องต่อจากรัชกาลก่อนถึงการสงครามกับพม่า กล่าวถึงในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น อังกฤษซึ่งดำเนินสงครามกับพม่าอยู่ประสบความสำเร็จอย่างมากขึ้นหลังจากที่สามารถยึดกรุงร่างกุ้งได้เมื่อ พ.ศ. 2367 ดังนั้น อังกฤษจึงต้องการชักชวนไทย ให้ช่วยอังกฤษรบพม่า ทั้งนี้เพราะอังกฤษเห็นว่าไทยคงต้องการจะปราบปรามพม่าซึ่งเป็นศัตรูของไทยเช่นกัน อังกฤษจึงส่งครอเฟ็ค ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการสิงคโปร์มาติดต่อกับไทย โดยในตอนแรกให้มีหนังสือถึงเจ้าพระยาพระคลังและเจ้าพระยามานคร ฯ (น้อย) แต่ก็ยังมีได้เจรจากกลงเป็นการแน่นอน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแนพระทัยว่าอังกฤษรบกับพม่าแล้ว แต่เรื่องอังกฤษชักชวนไทยรบพม่านั้นทรงระแวงว่าอังกฤษจะประสงค์เอาไทยไปใช้ยิ่งกว่าจะชวนให้ไทยไปรบเพียงอย่างเดียวเท่านั้น จากข้อสันนิษฐานนี้ทำให้มีพระราชประสงค์ที่จะรบพม่าโดยลำพังไทยต่างหาก แต่อย่างไรก็ดีต่อมาไทยตกลงกับอังกฤษยินยอมที่จะรบพม่าร่วมกันทั้งนี้เพราะประสงค์ที่จะตัดทอนกำลังพม่าให้น้อยลง มีให้พม่ามีโอกาสไปก่อวุ่นเขตแดนอังกฤษได้ และต้องการหาผลประโยชน์ให้มากทางค้าอังกฤษ¹ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ จึงทรงมีพระราชดำริจะตีเมาะตะมะ ไปรคให้พระยารัตนจักร (สมิง- สอดเบา) ยกไปตีพม่าทางมะริดและทวาย แต่ในระหว่างนั้นไทยและอังกฤษเกิดฉิฉิใจกันด้วยเหตุ 4 ประการคือ :-

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูร, ไทยรบพม่า (พระนคร: คลังวิทยา, 2494), หน้า 694.

ประการที่หนึ่ง เรื่องเมืองทวาย ตะนาวศรี และมะริด ซึ่งเป็นเมืองท่าของพม่า อังกฤษบอกว่าถ้ารบชนะจะยกให้ไทย แต่อังกฤษเกิดกลัวใจภายหลังเพราะเห็นว่า เป็นเมืองท่าที่สำคัญสำหรับอังกฤษ นอกจากนี้อังกฤษยังเกลียดกล่อมเจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) จะให้ไปเป็นเจ้าเมืองหงสาวดีอีกด้วย ซึ่งยอมจะทำให้ไทยขาดกำลังไปเป็นจำนวนมาก

ประการที่สอง การที่อังกฤษมาขอกองทัพไปรบพม่านั้น เวลาทำสงครามอังกฤษกลับใช้ไทยให้แบกหามสัมภาระ โดยอ้างกับไทยว่าวิธีการรบแตกต่างกัน

ประการที่สาม เกี่ยวกับเรื่องเมืองมะริด ตะนาวศรี ซึ่งพระยาชุมพรได้รับทองตราให้รบพม่านั้น พระยาชุมพรไปกวาดต้อนผู้คนแถบนี้ จนกระทั่งชาวพื้นเมืองพองมายังอังกฤษ อังกฤษจึงถือว่าไทยกรณีพระยาชุมพร

ประการที่สี่ เรื่องเมืองไทรบุรี ซึ่งเค็มพระยาไทรบุรี (อัชคุลละโมกูรัมชะ) ทำสัญญาให้อังกฤษเช่าปิ้ง หรือเกาะหมาก ตกลงว่าอังกฤษจะซื้อของจากเมืองไทรบุรี โดยไม่ต้องเสียภาษีอากร แต่เมื่อไทยตีได้เมืองไทรบุรีแล้ว ไทยปกครองเมืองและเสียภาษีอากรกับอังกฤษตามธรรมเนียมดั้งเดิม ซึ่งทำให้อังกฤษไม่พอใจ และอังกฤษไม่ต้องการให้ไทยไปมีอาณาเขตเลยจากเมืองไทรบุรีลงไปอีกด้วย

ในระหว่างที่ทางกรุงเทพฯ ๓ โต้ตอบกับอังกฤษเกี่ยวกับเรื่องพม่า และเกิดมีเรื่องราวไม่พอใจกันดังกล่าวมาแล้ว อังกฤษจึงส่งผู้แทนมาเพื่อเจรจามิให้ไทยและอังกฤษเกิดการเข้าใจผิด ในปลายปี พ.ศ. 2368 ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียจึงให้นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี่ (Henry Burney) เป็นทูตเชิญอักษรสาสน์มาเพื่อเจรจากับไทย และทำสนธิสัญญาให้เป็นหลักฐานต่อไป¹ สำหรับตัวนายร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี่ นี้เดิมรับราชการอยู่ที่

¹ หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์สี่หวง, 2505), หน้า 22.

ปีนัง เคยเที่ยวอยู่ในหัวเมืองไทยและคุ้นเคยกับคนไทย ตลอดจนรู้การงานเมืองไทยพอสมควร ลอร์ดแอมเฮิสต์ผู้สำเร็จราชการอังกฤษซึ่งคุณประสิทธิ์เคยจึงได้เลือกส่งมา โดยมีจุดประสงค์อย่างสิ้นเชิงเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ คือ ให้พยายามรักษาไมตรีอย่าให้ไทยเป็นอริกับอังกฤษ พยายามขอกำลังไทยไปช่วยทำสงครามกับพม่า ชักชวนไทยทำหนังสือสัญญาการค้าขาย และให้เจรจาเรื่องเมืองไทรบุรี และหัวเมืองมลายูให้เรียบร้อย

เมื่อเบอร์นีออกจากกัลกัตตามาถึงปีนัง ใน พ.ศ. 2368 เป็นระยะเวลาที่รัฐบาลอังกฤษทางปีนัง กำลังตระเตรียมจะทำสงครามกับเจ้าพระยาานคร ฯ (น้อย) สาเหตุเนื่องมาจากพระยาสลังงอวิวาทกับพระยาเประ พระยาสลังงอให้กองทัพมายึดด่านปากน้ำเมืองเประ ตลอดจนยึดเอาต้นไม้ทองเงิน เครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระยาเประให้คนคุมมากรุงเทพฯ ฯ ดังนั้นพระยาเประจึงบอกมายังเจ้าพระยาานคร ฯ (น้อย) เจ้าพระยาานคร (น้อย) จึงให้เตรียมกองทัพเรือจะยกลงไปตีเมืองสลังงอ ชาวเลื่องลือลงไปถึงปีนังว่า เจ้าพระยาานคร (น้อย) ต้องการแยกกองทัพไปตีปีนัง และจับตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ก่อนแล้วจึงจะยกลงไปตีเมืองสลังงอ ดังนั้นพวกที่ปีนังจึงพากันตกใจ นายฟูลเลตตัน (Fullerton) เจ้าเมืองปีนังจึงรวบรวมทหารบก ทหารเรือไว้ต่อสู้รักษาเมือง และมีจดหมายมาถึงเจ้าพระยาานคร ฯ (น้อย) อีกด้วย วอลเตอร์ เอฟ เวลดา พுகถึงฟูลเลตตันว่าเป็นเจ้าเมืองที่ชอบบูรณการและต้องการที่จะขยายอำนาจการควบคุมของอังกฤษทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนด้านการเมืองเหนือบริเวณคาบสมุทรมลายู ซึ่งอังกฤษพยายามที่จะครอบครอง¹

¹ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851 (New York: Augustin published for the Association for Asian Studies, 1957), p. 63, ".....when an aggressive Governor Robert Fullerton was installed there.....desired expansion of British control economic and even political over the peninsula."

จดหมายบางฉบับของฟูลเลอดันที่ส่งถึงเจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) นั้นเป็นจดหมายชี้ว่าจะทำสงครามกับไทย ถ้าหากไทยยังคงส่งกำลังไปช่วยเมืองเปเร และสลังอ

ในระหว่างที่ไทยมีเรื่องเกี่ยวข้องกับอังกฤษอยู่นี้ เจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) เป็นผู้หนึ่งซึ่งมีส่วนในการเจรจากับอังกฤษโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับตัวแทนของอังกฤษที่บี๊นิง และเฮนรี เบอร์นี่ การติดต่อกันนี้ส่วนใหญ่เป็นทางจดหมายโต้ตอบซึ่งกันและกัน ดังมีปรากฏในหนังสือ *The Burney Papers* เป็นส่วนใหญ่ เช่น เจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) ได้มีจดหมายฉบับหนึ่งไปยังเจ้าเมืองบี๊นิงว่า ทางเมืองนครฯ ต้องการรู้สาเหตุการวิวาทกันระหว่างอังกฤษกับพม่า และกล่าวว่าชาวไทยคงจะมีความยินดีถ้าหากได้ทราบข่าวว่าอังกฤษรบชนะพม่า นอกจากนี้ยังได้มีการเจรจาเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) อยู่ที่บี๊นิง เจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) อ้างว่าการที่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) และพรรคพวกซึ่งหนีไปอยู่ที่บี๊นิงมักจะนำข่าวที่ไม่เป็นความจริงไปเผยแพร่ นั้น นำมาซึ่งความรู้สึกที่ไม่ดีระหว่างไทยและอังกฤษ ทางไทยจึงขอร้องให้อังกฤษจับตัวคนเหล่านั้นส่งมาให้ด้วย¹ เจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่ โดยพยายามติดต่อกับอังกฤษอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางจดหมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องซึ่งทางเมืองนครฯ มีส่วนเกี่ยวข้องกับควย คือ เรื่องหัวเมืองมลายู หรือเรื่องทางพม่า จากการกระทำเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) มีบทบาทเกี่ยวข้องกับอังกฤษมากพอสมควร การที่ไทยและอังกฤษติดต่อกันนี้ มีผลทำให้ขอบเขตอำนาจการดำเนินการปกครองบริเวณหัวเมืองทางใต้ของเจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) กว้างขวางขึ้น กว่าเดิม

เจ้าพระยามานวรฯ (น้อย) มิได้เริ่มติดต่อกับอังกฤษทางจดหมายเมื่อคราวมีกรณีเรื่องเมืองสลังอและเปเร แต่ได้มีจดหมายโต้ตอบกับฟูลเลอดันเกี่ยวกับการที่เบอร์นี่ จะ

¹ Henry Burney, *The Burney Papers* Vol. III, Pt. I, (January to June 1825) (Bangkok: The Vajirananana National Library, 1911), p. 35-8.

มากรุงเทพฯ ในระหว่างเหตุการณ์เมืองเประและสลังงอนั้น ฟูลเลตตัน ซึ่งไม่ต้องการให้ไทยเกี่ยวข้องกับกรณีพิพาทระหว่างเประ และสลังงอน ได้ส่งเรือปืนไปปากแม่น้ำตรังในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2368 ซึ่งมีผลทำให้กองทัพเรือของเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ต้องถอยกลับมาจากเหตุการณ์นี้เองทำให้ เบอร์นิงเคยรู้จักคุ้นเคย กับเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) มาก่อนรับอาสาไปกับ ฟูลเลตตันจะมาเจรจากับเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ณ เมือง ไทรบุรีดังในจดหมายของฟูลเลตตันมีมาถึง เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ว่า เขาหวังว่า เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) คงจะยอมรับเจรจากับเบอร์นิงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ได้ตอบกลับไปได้ว่า ".....กับตันเบอร์นิงต้องการพบข้าพเจ้าที่ตรัง ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่จะได้พบ เพื่อว่าอังกฤษและไทยจะได้เป็นมิตรกันสืบไป และทั้ง 2 ประเทศจะเปรียบเสมือนอันหนึ่งอันเดียวกัน"¹ ฟูลเลตตันมีความเห็นเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างไทยและอังกฤษว่า อังกฤษจำเป็นต้องคบค้ากับเมืองนคร ๑ ให้มีไมตรีอันดีกันอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงกรณีที่เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) อาจเปลี่ยนจาก มิตรเป็นศัตรูของอังกฤษ ในระหว่างระยะเวลาที่อังกฤษกำลังเจรจากับไทย

สำหรับในกรณีที่เจ้าเมืองป็นัง หรือฟูลเลตตัน ส่งกำลังไปยังบริเวณปากน้ำเมืองตรังนั้น เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ไม่พอใจการกระทำของฟูลเลตตัน และถึงแม้จะยอมถอยกองทัพไทยกลับไปแต่ก็มีจดหมายไปยังฟูลเลตตัน กล่าวว่าเป็นการกระทำซึ่งมุ่งร้ายต่อสลังงอน และการเตรียมกำลังของอังกฤษบริเวณ ตรัง สตูล ทำให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อ

¹ Henry Burneys, The Burney Papers Vol. II, Pt. I, p. 59, ".....Captain Burney wanted to meet me at Trang which I should be very happy to do, so that the English and Siamese might continue on terms of friendship, and that the two countries might remain like one."

เสียงของอังกฤษเอง แต่พลเดอตัน กลับมองไปในแง่ที่ว่า เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ยอมถอยกองทัพกลับไปนั้นเพราะ ".....เจ้าพระยานคร ๗ ได้ข่าวว่าเรากำลังระวังตัวอยู่ตลอดเวลา เขาจึงยังดั่งเดิมไม่โจมตี แต่เจ้าพระยานคร ๗ กำลังรอโอกาสที่เหมาะสมคือตอนที่เราไม่ระวัง และมีใครระมัดระวัง"¹

เมื่อเบอร์นีเดินทางไปพบเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ที่เมืองไทรบุรี เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) กำลังต้องการให้ส่งคน 300 คนไปช่วยเประ เบอร์นีจึงรับรองว่าอังกฤษจะไปว่ากล่าวให้พระยาสลังอ ถอยทัพออกไปจากเมืองเประ แต่ขอให้เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) เลิกเตรียมกองทัพ มิฉะนั้นอาจทำให้เกิดความฉวมองทางไมตรี ระหว่างไทยและอังกฤษได้ เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) เห็นชอบด้วย และต่อมาไม่นานนัก เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) กับเบอร์นีได้ทำสัญญาเรียกว่า "สนธิสัญญาเบื้องต้น" (Preliminary Treaty) เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2368 มีใจความสำคัญ 12 ข้อคือ อังกฤษยอมรับว่าไทรบุรียังเป็นส่วนหนึ่งของไทย และยินยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ส่งต้นไม้เงินทองแก่ไทย ถ้าหากเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ได้รับความอนุญาต ให้กลับเมืองไทรบุรี ส่วนเรื่องเมืองเประและสลังอ อังกฤษรับรองจะไม่ให้สลังอไปบูรณาเประอีก ดังปรากฏในหนังสือของ อาร์ โอ วินสแตทท์ว่า "ใน พ.ศ. 2368 สนธิสัญญาซึ่งร่างขึ้นระหว่างเบอร์นีและเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) มีใจความข้อแรกคือ ไทยจะไม่โจมตีหรือยึดเอาเประและสลังอเป็นเมืองขึ้น ข้อที่สองอังกฤษจะไม่ยึดครองเประแต่จะป้องกันสลังอมิให้มารบกวนความสงบสุขของเประ และข้อที่สามการที่เประจะส่งต้นไม้เงินทองมายัง

¹ Henry Burney, The Burney Papers: Vol. II, Pt. I, p. 96,

".....the Rajah of Ligure hears that we are upon our guard he will hesitate in making an attack, that he is only looking out for a favourable opportunity, when he thinks we have no apprehensions and are not upon the alert."

กรุงเทพฯ ๓ นั้นขึ้นอยู่กับสุลต่าน เประ"¹ ผลของสัญญาที่ วอลเตอร์ เฮา เวดดา กล่าว
ว่า ทำให้การรุกรานของไทยต่อสลังงอโดยมีเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) เป็นผู้นำนั้นถูกกำ
จัดให้หมดไป²

หลังจากการตกลงทำสนธิสัญญาเบื้องต้นกับเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) แล้ว เบอร์นี่
จึงออกเดินทางต่อมายังกรุงเทพฯ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2368 ในรายงานของ
เบอร์นี่กล่าวว่า เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ ๓ นั้นไทยกำลังเตรียมการป้องกันบริเวณป้อมปากน้ำ
เพื่อต่อสู้กับอังกฤษ เบอร์นี่ต้องชี้แจงเป็นเวลานานไทยจึงเข้าใจที่อังกฤษต้องการ เป็นมิตร
กับไทยเท่านั้น ไม่ใดต้องการจะรบกวนชาวสี³ ในระหว่างที่เบอร์นี่มาอยู่ในกรุงเทพฯ ๓
ได้ชวนไทยรบพม่าหลายครั้ง เจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) ซึ่งอยู่ทางใต้ไกลเกี่ยวกับสงคราม
พม่า โดยมีนายพิลลิป ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเกาะปริงส์ ออฟเวลส์ ได้มีจดหมายบอกชาวสง-
ครามระหว่างอังกฤษและพม่าไปถึงเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) ว่ารัฐบาลอังกฤษได้ประกาศ
สงครามกับพม่าและกำลังเตรียมโจมตีเมืองอังวะต่อไป⁴ การที่เจ้าพระยานคร ๓ (น้อย)
ได้รับจดหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะเคยมีจดหมายถามถึงเรื่องราวทางสงครามพม่ากับ
อังกฤษ

¹ R.O. Winstedt, A History of Malaya, (Singapore: Luzac and Company, 1935), p. 198.

² Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851 (New York: Augustin published for the Association for Asian Studies, 1957), p. 65.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 728.

⁴ Henry Burney, The Burney Papers. Vol. II, Pt. II, (May 1824 - July 1826), p. 33.

สรุปความเกี่ยวกับสงครามพม่า คือ ในกรณีการแบ่งดินแดนกันภายหลังสงครามสิ้นสุดลง ไทยไม่ต้องการดินแดนทางเมืองพม่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรง ฯ ทรงอธิบายว่า การที่ไทยไม่ต้องการดินแดนทางพม่านั้น เพราะไทยเห็นว่าถ้าหากไทยต้องการแบ่งเขตแดนบริเวณพม่า อังกฤษคงจะขอเมืองไทรบุรี แลกเปลี่ยนเป็นการตอบแทน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ไทยคงจะต้องไปปกครองคนชาติอื่นท่ามกลางดินแดนอังกฤษและพม่า¹

ในการดำเนินการเจรจาในตอนแรก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่โปรดการจะทำหนังสือสัญญา แต่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง และเจ้าพระยามนทร ฯ (น้อย) ได้กราบทูลว่าอังกฤษ มาขอทำสัญญาถึง 2 ครั้งแล้ว ถ้าหากครั้งนี้ไทยไม่ตกลงทำสัญญาอาจทำให้ไทยลำบากภายหลัง ทั้งนี้เพราะอังกฤษเริ่มมีอาณาเขตใกล้เคียงกับไทยมากขึ้นทุกที ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงตกลงพระทัยดำเนินการเจรจากับเบอร์นีต่อไป ต่อมาเบอร์นีได้ยื่นข้อเสนอให้ไทยพิจารณา 3 ข้อ เกี่ยวกับทางหัวเมืองมลายู คือ :-

1. เรื่องเกี่ยวกับรัฐเประและสลังงอ ซึ่งเป็นรัฐที่อังกฤษได้ค่อจากฮอลันดา อังกฤษขอให้ไทยอย่าเกี่ยวข้องกับ 2 รัฐนี้
2. อังกฤษต้องการให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) กลับคืนไปอยู่บ้านเมืองตามเดิม และขอให้ไทยปล่อยบรรดาครอบครัวชาวเมืองไทรบุรีและดอนกองทัพอไทยออกจากเมืองไทรบุรี ทางอังกฤษสัญญาว่าจะไม่ยึดเมืองไทรบุรี และจะบังคับให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) ส่งต้นไม้เงินทองให้ไทยและเงิน 4000 เหรียญ โดยผ่านทางเจ้าพระยามนทร ฯ (น้อย)
3. อังกฤษต้องการให้ไทยสัญญาว่าจะไม่ครอบครองเมืองกลันตันและตรังกานู แต่อังกฤษก็ไม่ชักชวน ถ้าหากเจ้าเมืองของรัฐทั้งสองจะส่งต้นไม้เงินทองให้ไทย

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 768.

ไทยพิจารณาข้อเสนอก่าง ๆ คือ กรณีเรื่องเมืองเประ และสลึงงอ การที่ไทยยกกองทัพไปปราบปราม เพราะสลึงงอไปยึดปากน้ำเมืองเประ ส่วนเมืองกลันตันและตรัง-กานูซึ่งเป็นเมืองประเทศราชมานานแล้ว ถ้าหากไม่ก่อเรื่องเดือดร้อนไทยก็จะไม่ยุ่งเกี่ยวด้วย เรื่องสุดท้ายเกี่ยวกับไทรบุรี ไทยอ้างว่าไทยได้เคยช่วยเหลือเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ตลอดเวลา แต่ต่อมากลับไปเข้าข้างพม่า และคิดร้ายต่อไทยหลายครั้ง เรื่องการจะให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) กลับไปอยู่เมืองไทรบุรีตามเดิมนั้นไทยยอมไม่ได้ และกล่าวเสริมว่าอังกฤษคบคนผิดเสียแล้ว

เมื่อเบอริเห็นว่าการเจรจานั้นไม่มีทางจะเป็นไปได้แล้วจึงไม่รบเราอีกต่อไป ในที่สุดผลของการเจรจากรังนี้สิ้นสุดลงโดยไทยตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษฉบับแรกเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2369 สัญญานั้นมีใจความเกี่ยวกับการพาณิชย์ 6 ข้อ เรื่องทางหัวเมืองมลายู 3 ข้อ และเรื่องอื่น ๆ อีกรวม 14 ข้อ หัวข้อที่สำคัญเกี่ยวกับมลายูคือข้อ 12 ไทยสัญญาจะไม่เกี่ยวข้องกับเมืองกลันตันและตรังกานู ส่วนข้อ 13 นั้นอาจถือได้ว่าเป็นชัยชนะของไทยเกี่ยวกับเรื่องเมืองไทรบุรี เพราะอังกฤษต้องยอมรับรองสิทธิอันถูกต้องของไทยเหนือเมืองไทรบุรีอย่างเป็นทางการ ดังปรากฏในหนังสือ The Burney Papers ซึ่งได้พิมพ์หนังสือสนธิสัญญาภาษาไทย คัดจากฉบับเดิมซึ่งเก็บไว้ ณ เมืองนคร ๆ ว่า ข้อ 13 ไทยสัญญากับอังกฤษว่าไทยให้อังกฤษอยู่เมืองไทรบุรี ไปค้าขายอย่างเดิมได้โดยไทยไม่เรียกเก็บภาษีใด ๆ ที่เมืองไทรบุรี แต่จะเก็บจังกอบ และภาษีตามสมควร ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยานคร ๆ (น้อย) จะกลับออกไป และจะปล่อยบรรดาครอบครัวข้าทาส บ่าวของเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ให้กลับคืนไปอยู่ตามเดิม อังกฤษสัญญากับไทยว่าไม่ต้องการจะเอาเมืองไทรบุรีและจะไม่รบกวนเมืองไทรบุรี นอกจากนี้ยังจะดูแลไม่ให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) และบ่าวไพร่ชาวเมืองไทรบุรี ไปก่อเหตุวุ่นวายในบริเวณเมืองไทรบุรีและเมืองใกล้เคียง อังกฤษจะไม่อนุญาตให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไปอยู่ที่ปิ้ง ไทรบุรี เประ สลึงงอ หรือพม่า ถ้าอังกฤษยอมให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ทำเช่นนั้น ไทยจะเรียกเก็บภาษีตามเดิม ข้อ 14 นั้นเกี่ยวกับเมืองเประ คือ ให้พระยาเประครองเมืองตามเดิม ถ้าหากพระยาเประต้องการถวายต้นไม้เงินทองแก่กรุงเทพฯ อังกฤษจะไม่ห้าม

ปราม เจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) ออจให้คนไทย แยก หรือจึนลงไปเมืองเประ หรือทาง
ฝ่ายเประจะใช้ศรีตะวันกรมการคนฝ่ายเมืองเประไป ทหาเจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) ได้เช่น
กัน อังกฤษและไทยจะร่วมมือในการไม่รุกรานเประ¹

หนังสือสัญญาฉบับหนึ่งให้เจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) นำไปเก็บไว้ที่เมืองไทรบุรี
ส่วนอีกฉบับหนึ่งให้เบอร์นีนำไปไว้ที่เมืองเบงกอล นอกจากสนธิสัญญาระหว่างไทยอังกฤษ
แล้ว ยังมีข้อตกลงซึ่งปรากฏ ในจดหมายเหตุอีกคือไทยยอมให้อังกฤษเช่าปิ่นังและฝั่งตรงข้าม
คานที่เรียกว่า ปรอวินส์ เวลเดสตี โดยให้เจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) ทำหนังสือสัญญา
กำหนดเขตแดนข้างฝั่งนั้นกับเจ้าเมืองปิ่นังควย² เมื่อเบอร์นีตกลงเรื่องสัญญาเป็นที่เรียบร้อย
แล้วจึงเดินทางกลับเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม โดยสัญญาว่าจะกลับมาแลกเปลี่ยน หนังสือสัญญากับ
เจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) ที่เมืองตรังในระหว่างนั้นเจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) ได้มีจด-
หมายถึงอังกฤษโดยอ้างว่าในระหว่างเวลาที่ เบอร์นียังไม่นำสัญญานั้นกลับมา เจ้าพระยา
ไทรบุรี (ปะแงร์น) และพรรคพวกซึ่งยังคงอาศัยอยู่ที่เกาะหมากได้พยายามพูดเรื่องราว
ต่าง ๆ เพื่อให้ไทยและอังกฤษไม่ไว้วางใจกัน เช่นกล่าวว่า เบอร์นีจะไม่นำสัญญากลับมา
และอังกฤษกำลังเตรียมจะมาโจมตีไทรบุรี เจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) กล่าวว่าตนเองได้
พยายามปฏิบัติสนธิสัญญาทุกประการ แต่การที่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) และพวกปฏิบัติ
เช่นนั้นทำให้เกิดผลเสีย เช่นทำให้อังกฤษและไทยไม่ไว้วางใจกันและทำให้การค้าขายไม่ดีเท่า
ที่ควร ดังนั้นเจ้าพระยามคร ๖ (น้อย) จึงขอร้องให้อังกฤษส่งตัวเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแง-
ร์น) ไปอยู่ในประเทศอื่นเสีย และยื่นข้อเสนอใหม่ว่า เมืองนครฯ จะให้ความคุ้มครอง

¹ Henry Burney, The Burney Papers Vol. III, (May to
September 1826), p. 394-395.

² หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ศิวิลพร,
2505), หน้า 24.

ป้องกันแก่คนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมาไทรบุรีเท่าที่จะทำได้ แต่ขอให้อังกฤษปฏิบัติเช่นเดียวกันแก่คนไทรบุรีที่ไปเกาะหมาก เพื่อว่ามีศรัทธาพระหว่าง 2 ประเทศจะได้ยั่งยืนต่อไป¹

เกี่ยวกับเรื่องทางเมืองเประนั้น เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ได้พยายามส่งทูตไปเจรจาเพื่อให้ประส่งบรรณาการ แต่สุดท้ายเห็นว่าเประไม่จำเป็นต้องคอยรับใช้ และส่งเครื่องบรรณาการให้เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) อีกต่อไป² การที่เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ไปเกี่ยวข้องกับเประเช่นนี้ นำความไม่พอใจมาสู่อังกฤษ พูลเดอตันจึงส่งเจมส์ โลว์ไปยังเประ ต่อมาทางอังกฤษและเประได้ทำสัญญากันว่า เประจะไม่ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง) เป็นราชบรรณาการ ถวายพระเจ้าแผ่นดินไทยและเประจะไม่ยอมให้ไทยเข้าไปจัดการเรื่องเมืองเประอีก เมื่อเจมส์ โลว์ได้ทำสัญญานี้เรียบร้อยแล้ว ยังถือโอกาสปราบโจรสลัด คือ อุกิน (Ugin) ซึ่งเป็นผู้มี ความจงรักภักดีกับเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) แล้วส่งตัวมาให้ทางเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) พิจารณาตัดสิน การกระทำอันนี้ทำให้เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ไม่พอใจการก้าวก้าวของอังกฤษ เมื่อเบอริเดินทางมาถึงเมืองนคร ๗ ในเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2370 อีกครั้งหนึ่งเพื่อแลกเปลี่ยนสนธิสัญญา เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) จึงได้ถือโอกาสเจรจากับเบอริเรื่องอุกินว่า อุกินมิได้เป็นโจรสลัด และอ้างว่าสัญญาที่เจมส์ โลว์ ทำกับเประนั้นเป็นโมฆะ แต่อังกฤษมิได้ยอมแพ้โดยเฉพาะ พูลเดอตันได้พยายามหาหลักฐานต่าง ๆ ประกอบข้อเท็จจริง จนในที่สุดรัฐบาลอังกฤษที่อินเดียนยอมรับสนธิสัญญาของโลว์กับเประ ซึ่งมีผลทำให้ไทยไม่อาจจะเกี่ยวข้องกับเประได้อีกต่อไป

¹ Henry Burney, The Burney Papers, Rajah of Ligore to Governor General, May 28, 1827, p. 178-180.

² R.O. Winstedt, A History of Malaya (Singapore: Luzac and Company, 1935), p. 199.

หลังจากที่แลกเปลี่ยนสนธิสัญญากันเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยามนทร ๗ (น้อย) ได้จัดการปกครองดูแลเมืองไทรบุรี โดยมอบให้บุตร 2 คน คือ พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) เป็นผู้รักษาเมือง และพระเสนาอนุชิต (นุช) น้องชายเป็นผู้ช่วย ในระยะแรกเหตุการณ์ยังคงสงบเรียบร้อยดี แต่ในบางครั้ง เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) และพวกก่อเหตุวุ่นวายดังปรากฏในจดหมายเจ้าพระยามนทร ๗ (น้อย) ถึงพลเลอตัน เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2372 ว่า เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไม่ปฏิบัติตามสัญญา เพราะการก่อความเข่นั่นทำให้ชาวเมืองไทรบุรีเดือดร้อน ดังนั้นเจ้าพระยามนทร ๗ (น้อย) จึงขอให้ทางอังกฤษช่วยดูแลให้เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ปฏิบัติตามสัญญาอย่างเคร่งครัด ในเดือนเดียวกันนายอิบเบตสัน (Ibbetson) ซึ่งเป็นกรรมการที่ปรึกษาของ ~~เจ้าพระยามนทร ๗ (น้อย)~~ ~~ข้าหลวงประจำ~~ (Resident Councillor) ได้มีจดหมายถึงเจ้าพระยามนทร ๗ (น้อย) เกี่ยวกับเรื่องเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ว่าทางอังกฤษขอรับรองว่าหากเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ใช้กำลังรุกรานไทรบุรีเมื่อไร อังกฤษจะปราบปรามทันที และกรณีที่มีข่าวว่าเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) มีจดหมายโต้ตอบกับพวกก่อการอย่างหนึ่งอย่างใดนั้น อังกฤษขอให้ไทยไว้วางใจอังกฤษได้ว่าหากอังกฤษรู้ข่าวเกี่ยวกับจดหมายเหล่านั้นแล้ว อังกฤษจะไม่ยอมให้ผ่านไปได้โดยเด็ดขาด¹

ในปี พ.ศ. 2373 ได้เกิดเหตุร้ายทางภาคใต้ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการกบฏของพวกเจ้าพระยาไทรบุรีครั้งที่ 1 ตนกูเดบุตรคนกูราย่า พี่เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ไปเกลี้ยกล่อมพวกแขกเมืองไทรบุรี จนกำเริบขึ้นแล้วยกกองทัพเข้าตีเมืองไทรบุรี² เมื่อตีได้เมืองไทรบุรีในปี พ.ศ. 2374 พระยาอภัยธิเบศร์ (แสง) และพวกชาวไทยต้องถอยไปอยู่เมืองพัทลุง เจ้าพระยามนทร ๗ (น้อย) เมื่อทราบเรื่องจึงให้มิโยบอกเข้ามา ณ กรุง-

¹ Henry Burney, The Burney Papers Vol. III, Pt. I, (March 1827 to June 1833), p. 153-155.

² ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2, พงศาวดารเมืองหลวง เมืองไทรบุรี เมืองตรังกานู และเมืองถันตัน (พระนคร: กวางหนา, 2506), หน้า 516.

เทพ ๗ และเตรียมกองทัพโดยให้ พระสุรินทรลงไปเกณฑ์กองทัพเมืองสงขลา และทัพเมืองทั้ง 7¹ ที่ขึ้นกับสงขลาให้มาช่วยรบ พระสุรินทรนั้นเป็นข้าหลวงฝ่ายกรมพระราชวังบวรฯ อยู่ที่เมืองนคร ๗ การเกณฑ์คนโดยให้พระสุรินทรลงไปครั้งนี้ทำให้เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) และพระยาสงขลา (เซ่ง) ไม่ถูกกัน อาจจะเป็นเพราะเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) เข้าใจว่า ถ้าจะเกณฑ์กำลังเมืองสงขลาโดยพลการแล้ว พระยาสงขลา (เซ่ง) อาจไม่เชื่อฟัง จึงให้ข้าหลวงจากกรุงเทพฯ ๗ ซึ่งอยู่ที่เมืองนคร ๗ ลงไปจัดการ ส่วนทางฝ่ายพระยาสงขลา (เซ่ง) คงเห็นว่าเหตุการณ์วุ่นวายเรื่องเมืองไทรบุรีเกิดขึ้นเพราะเหตุเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) จัดการบ้านเมืองไม่เรียบร้อยซึ่งเป็นผลทำให้เมืองสงขลาต้องรับฉิกชอบในการเกณฑ์คนออกไปรบกับพวกแขก² เวลากล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า "การไม่ร่วมมือของสงขลาในกรณีนี้ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าเป็นการแสดงออกของความอิจฉา การแข่งขัน และความโกรธเคือง ซึ่งยังคงมีอยู่ระหว่างสงขลาและนครศรีธรรมราช"³ แต่อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๗ โปรด ให้เกณฑ์กองทัพ 4 ทัพ ประกอบด้วย พระยามรงค์-อุทธิโกษา พระราชวังสัน พระยาพิชัยมูรินทรา พระยาเพชรบุรี ไหยกกองทัพไปปราบไทรบุรี และหัวเมืองทั้ง 7 ซึ่งกำเริบเพราะพระสุรินทร ไปเกณฑ์เอาเงินทองมากวย

¹ เมืองปัตตานี ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 เมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อความสะดวกในการปกครอง คือ ปัตตานี ยี่หริ่ง สายบุรี หนองจิก ยะลา ระแงะ รามันท์

² หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ศิwap, 2505), หน้า 27.

³ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851, p. 67, "The noncooperation of Songkhla in this matter was undoubtedly one of the more serious expression of the jealousy, rivalry and resentment that existed between Songkhla and Nakhon."

เมื่อกองทัพเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) ลงไปตีเมืองไทรบุรี ท้าไทยล้อมกองทัพ
 ตนกูเคนไว และสามารถยึดเมืองไทรบุรีได้ เจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) จึงจัดการเรื่อง
 เมืองไทรบุรีให้เรียบร้อย ต่อมาจึงปรึกษากับเจ้าพระยาพระคลัง เพื่อเตรียมการปราบ
 ปราบหัวเมืองทั้ง 7 แล้วยกกองทัพไปปิดปากคลองบางน้ำจืดที่เป็นด่านน้ำเมืองตานีไว้ แต่ได้
 ข่าวว่า พระยาถลันตัน ได้ให้พระยาบาโงย และพระยาบานทะเลผู้นอง คุณคนเมืองถลัน-
 ตันขึ้นมาช่วยพระยาปัตตานีผู้เป็นหลานของพระยาถลันตันรบพุ่งไทย พระยาตรังกานูส่งกำลัง
 มาช่วยเช่นกัน ดังนั้นเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) จึงเตรียมปราบเมืองถลันตัน เพื่อต่อไปจะ
 ได้เช็กหลาย ทางถลันตันเมื่อได้ทราบข่าวเช่นนั้น พระยาถลันตันสำนักฉึกจึงให้คนถือหนังสือ
 มาถึงเจ้าพระยาพระคลัง สารภาพฉึก ขอมส่งตัวพระยาปัตตานีให้แก่ไทย และขอเสียเงินค่าปรับ
 เจ้าพระยาพระคลังจึงยอมยกโทษให้ ไทยได้ค่าเสบียงอาหาร 30,000 เหรียญ และค่า
 นายทัพ นายกอง 20,000 เหรียญ¹ ส่วนทางกานูเมืองตรังกานู ไทยได้ส่งผู้แทนไปว่ากล่าว
 ให้พระยาตรังกานูมาตีแจ้งกับเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) ที่เมืองไทรบุรี แต่พระยาตรังกานู
 กลับตอบว่าป่วย ดังนั้นเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) จึงปรึกษากับเจ้าพระยาพระคลัง และเห็น
 เช่นเดียวกันว่า ถ้าหากไทยยกกองทัพไปเมืองตรังกานู พวกแขกเมืองตรังกานูจะพากันอพยพ
 เข้าไปในเขตแดนอังกฤษ ไทยจะได้แต่เมืองเปล่า แขกที่ตรังกานูนั้นแตกแยกออกเป็น 2
 พวก ไทยจึงถือโอกาสสนับสนุนพวกตนกูมา และต่อมาตนกูมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยา
 ตรังกานู²

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 33, บูรพภาคพระบรมมหาราชวัง เก็บไว้ที่พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่-
 หัว (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2469), หน้า 79.

² หลวงอุดมสมบัติ, เรื่องเดิม, หน้า 30.

ในปี พ.ศ. 2380 พระยาภักดี (หลงมะหมัด) ถึงอนิจกรรมและไม่มียุทธ
 พกษัตริย์ไม่ปรองคองกันเลย เจ้าพระยาณรงค์ (น้อย) จึงให้พระเสนหามนตรี (น้อย-
 กลาง)¹ บุตรคนที่ 2 ลงไปว่ากล่าว พระเสนหามนตรีเห็นว่าชาวเมืองนิยมทวันสะนิ (ปาก
 แดง) มากกว่าคนอื่น จึงว่ากล่าวไกล่เกลี่ยและพกษัตริย์ยินยอมให้เป็นพระยาภักดีเรื่อง
 จึงเรียบร้อย พระเสนหามนตรีจัดการให้ทวันสะนิ นำต้นไม้เงินทองเครื่องบรรณาการมา
 ถวาย ณ กรุงฯ โดยแต่งตั้งพระยาบงกชเป็นอาคมา พระบาทสมเด็จพระนั่ง-
 เกลาเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งทวันสะนิเป็นพระวิจิตรภักดี พระยาภักดี ทวันสะนิ
 เป็นพระยาสุนทรวิจิตร ตำแหน่งจางวาง พระราชทานเกียรติยศของพระยาภักดีที่เป็น
 ชั้นผู้ใหญ่ให้เป็นตงกุกทุกคน แต่พระยาบงกชกับตงกุกปลานั้นมิได้ทรงแต่งตั้งให้ยศศักดิ์ ดังนั้น
 ทั้งสองคนจึงมีความระแวงทางไทย และเมื่อคราวตีเมืองปัตตานีก่อนหน้านี้ พระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าฯ โปรดให้ยก 2 คนไว้ควยเกรงว่าจะไปก่อเหตุวุ่นวายอีก แต่เจ้าพระยาณรงค์ฯ
 (น้อย) ต้องการให้เรื่องราวทางเมืองภักดีเรียบร้อย จึงขอรับพระราชทานตัวเอง 2 คน
 ไปเสีย แต่เมื่อพระยาบงกชมาถึงเมืองนครฯ แล้วกลับหนีไปอยู่เมืองปะหังนอกพระราช
 อาณาเขต ส่วนตงกุกปลานั้นไปอยู่เมืองภักดี เหตุการณ์นี้จึงเป็นเหตุคล้ายๆ หนึ่งที่มีใคร
 แต่งตั้งคนทั้ง 2 เหมือนเช่นญาติผู้ใหญ่ของพระยาภักดี

ในปี พ.ศ. 2380 สมเด็จพระศรีสุลาลัยสมเด็จพระราชชนนีเสด็จสวรรคต มีการ
 จัดงานพระเมรุถวายพระเพลิง ดังนั้นในตอนต้นปี พ.ศ. 2381 บรรดาขุนนางราชการหัวเมือง
 จึงเข้ามาในกรุงเทพฯ เป็นส่วนมาก เหตุการณ์ทางหัวเมืองมลายูจึงไม่สงบอีกครึ่งหนึ่ง
 เพราะเกิดกบฏพวกเจ้าพระยาไทรบุรีครั้งที่ 2 ตงกุกมะหมัดสหัส ตงกุกอับดุลละ หลานเจ้า-
 พระยาไทรบุรี (ปะแวงวัน) ซึ่งหนีไปเป็นโจรสลัดไคมาตีไทยเวลาไทยไม่ทันระวังตัว ไทย
 รักษาเมืองไทรบุรีไม่ได้จึงต้องถอยขึ้นมาที่พัทลุง พวกแขกเมืองไทรบุรีได้แล้วกำเริบเพราะ

¹ ต่อมาคือ เจ้าพระยาณรงค์ศรีธรรมราช (น้อยกลาง) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รู้ว่าข้าราชการใหญ่ทางหัวเมืองปักษ์ใต้โดยมาก เช่น เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) พระยาสงขลา (เซ่ง) เขามาอยู่ในกรุงเทพ ๑ ดังนั้นแขกจึงตีเมืองไทรบุรีได้โดยง่าย แล้วพวกแขกไคยกกองทัพไปตีไคเมืองตรังซึ่งเป็นเขตเมืองนคร ๑ และข้ามแหลมมลายูจะมาถึงสงขลาต่อไป ในเวลาเดียวกันพวกแขกยังแต่งคนไปเกลี้ยกล่อมแขกทางหัวเมืองทั้ง 7 ที่ขึ้นปัตตานี ให้กำเริบตั้งเขนคราวกอน เมอร์นี่กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า "อาจเป็นไปได้ที่การโจมตีไทรบุรีครั้งนี้จะลาซาออกไปอีก ถ้าหากเจ้าพระยานคร ๑ อยู่ที่เมืองนคร ๑ แทนที่จะไปอยู่กรุงเทพ ๑" ¹ ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) นั้นเป็นกำลังสำคัญของทางเมืองหลวงสำหรับดูแลปกครองบริเวณหัวเมืองปักษ์ใต้ อย่างน้อยที่สุดก็สามารถจัดการผอนหนักให้เป็นเบาได้ เพราะการปราบปรามในทันทีที่เรื่องเกิดขึ้นนั้นยอมไคผลมากกว่าการปราบปรามภายหลัง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไคทรงทราบเรื่องทางไคจึงโปรดไคหวาราชการหัวเมืองปักษ์ไคกลับออกไปไคดูแล ถึงกระนั้นยังทรงวิตกว่าจะมีการกำเริบตั้งเขนคราวกอนอีก จึงโปรดไคให้จ้กกองทัพใหญ่จากกรุงเทพ ๑ โดยมีพระยาตรีภพพัฒน์ (ทัต บุนนาค)² ยกออกไปยังเมืองสงขลาตอนที่เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) จะกลับออกไปนั้น ไคขอรับพระราชทานกำลังทัพกรุงเทพ ๑ 3,000 คนยกออกไปเมืองไทรบุรีด้วย และมีรับสั่งแก่เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ว่าเมื่อออกไปถึงเมืองนคร ๑ แล้วให้หมิ่นหนังสือเข้ามาบอกเพื่อทางกรุงเทพ ๑ จะได้ทราบเหตุการณ์เพราะหากเกิดเหตุการณ์รุนแรงเกินกำลังทางเมืองนคร ๑ จะปราบปรามไค ทางกรุงเทพ ๑ ก็จะสามารถส่งกำลังไปช่วยไคทันเวลาที่

¹ Henry Burney, The Burney Papers Vol. V, Pt. I, British Policy from 1786-1836, p. 167, "It is however probable that the attack upon Keddah would have been delayed if the Rajah of Ligore had been at Ligore instead of Bangkok."

² ต่อมาคือเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติในรัชกาลที่ 4.

นอกจากนี้ยังมีพระราชดำริให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) บอกแก่เจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) เรื่องพระยาไชยวาไม่สันต์ทางทัพเรือ โปรคให้เจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) คุมทัพเมืองนคร ๓ ถลาง พังงา ตะกั่วป่า และตะกั่วทุ่งเป็นทัพเรือจึงจะสามารถต่อต้านกับหัวมลายู¹ ซึ่งมีทัพเรือถึง 95 ลำได้

เจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) เมื่อกลับออกไปเมืองนคร ๓ แล้ว จึงเกณฑ์คนจากเมืองนคร ๓ พัดลุง ไทพระยาภักขิเบศร์ (แสง) เจ้าเมืองไทรบุรีออกไปปราบทางเมืองปลิศ เมืองสงขลามีหนังสือบอกมาถึงเจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) ว่าพวกแขกปัตตานียกกองทัพขึ้นมาตีเมืองจะนะและเกลี้ยกล่อมคนเมืองเทพา พระยาสงขลาจึงขอกองทัพเจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) ให้ไปช่วย ในระหว่างนี้เจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) ได้ติดต่อกับอังกฤษทางจดหมายถึงมิสเตอร์ บอนห์แฮม (Mr. Bonham) ผู้ว่าราชการเมืองสิงคโปร์ เพื่อขอความช่วยเหลือ ในจดหมายอ้างว่า "ข้าพเจ้าขอความกรุณาจากท่านซึ่งเป็นเพื่อนของข้าพเจ้า ให้ส่งกำลังซึ่งพอเพียงที่จะช่วยขับไล่มลายูออกจากไทรบุรี....."² มิสเตอร์ บอนห์แฮมมีหนังสือตอบว่าเขาได้นำเรือมาช่วยรักษาปากน้ำเมืองไทรบุรีถึง 4 ลำ และขอให้เจ้าพระยามนทร ๓ (น้อย) ยกกองทัพไปปราบปรามก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังกล่าวภาษาอังกฤษได้ให้ความร่วมมือในการออกหมายจับแขกในเขตแดนอังกฤษ ซึ่งเป็นแขกที่ร่วมมือในการตีเมืองไทรบุรีอีกด้วย

¹ หัวหนาคือรสศักดิ์ทางเกาะยาว แขวงเมืองภูเก็ต.

² Henry Burney, The Burney Papers Vol. III, Pt. II, (August 1830 to June 1840), p. 502, "I beg my friend will therefore send an adequate force to drive the Malays from Quedah....."

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า การที่พวกแขกคือเมืองสงขลา
ได้นั้น เพราะบรรดาหัวเมืองทั้ง 7¹ ตลอดจนเมืองกลันตัน และตรัง กำนุ เข้ากับพวกคนกู้อับ-
คุดละ ในระหว่างนั้นมีข่าวว่าพวกแขกคือเมืองจะนะเพหา สตุลและเหตุการณ์ทางหัวเมือง
ฝ่ายใต้วุ่นวายมากขึ้น ทรงพระราชดำริว่า เรื่องกบฏพวกเจ้าพระยาไทรบุรี ไม่น่าจะถูกลาม
แตกการที่เป็นเช่นนี้ เพราะเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) และพระยาสงขลา (เซ่ง) ไม่มีความ
สามัคคีกันดังปรากฏในจดหมายหลวงอุดมสมบัติว่า ".....มีแต่คิดถือเปรียบแก่งแย่งกัน
ไปเสียสิ้น.....ทรงบนว่า ต้องทำให้เคื้อครอนทัพกรุงอยู่เรื่อย ๆ ถ้ามีศึกให้ยกทัพกรุงออก
ไปเลย เพราะถ้าหากเชื่อใจทัพหัวเมืองเหมือนครั้งก่อนไม่ได้"² เหตุการณ์ที่ทรงไม่พอพระ-
ราชหฤทัยเกี่ยวกับเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) นี้ยังมีปรากฏในหนังสือเจ้าพระยาพระคลัง ถึง
มิสเตอร์ บอนว่า ว่า "กองทัพของเจ้าพระยานคร ๓ (น้อย) ไม่สามารถติดตามพวกแขก
เพราะไม่มีเรือ สิ่งเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบและไม่พอพระราชหฤทัย
ในเจ้าพระยานคร ๓"³

การที่เหตุการณ์ทางเมืองไทรบุรีไม่เรียบร้อยถึง 2 ครั้ง เป็นเหตุให้ทางเมืองหลวง
ต้องยุ่งยากและหนักใจในการปราบปรามให้ราบคาบ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๓ จึงมี
พระราชปรารภว่า ถ้ามีแขกคนใดซึ่งจะไว้วางพระราชหฤทัยได้ จะทรงแต่งตั้งให้รักษาเมือง
ไทรบุรี เจ้าพระยาพระคลังกราบทูลความเห็น ว่า การที่จะให้เมืองไทรบุรีขึ้นกับเมืองนคร ๓
อีกเหมือนดังแต่ก่อนนั้น แขกเมืองไทรบุรีคงไม่ยอมและถ้าหากเปลี่ยนให้ขึ้นกับสงขลา ก็คงไม่

¹ หัวเมืองแขกบรรดาที่อยู่หน้าใน ขึ้นต่อบัตตานี.

² หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ศิวิลพร,
2505), หน้า 69.

³ Henry Burney, The Burney Papers Vol. III, Pt. II, p. 518,
"The troops of the Rajah of Ligore could not follow them having no
boats, all His Majesty the King knows and is very displeased with
the Rajah of Ligore."

ได้อีกเช่นกัน ดังนั้นเห็นควรที่จะยกไทรบุรีให้ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ทรงตอบว่าเมืองนคร
นั้นเป็นเมืองใหญ่กว่าไทรบุรีถึง 2-3 เท่าทำไมจึงจะปกครองเมืองไทรบุรีไม่ได้ ถ้าหากยก
ไทรบุรีให้ขึ้นกับกรุงเทพฯ แล้วอาจมีผลทำให้เมืองนคร มีความสำคัญลดลงไป

ทางเมืองนคร เจ้าพระยานคร (น้อย) มุ่งแต่จะตีเอาเมืองไทรบุรี จึงมิได้
สนใจทางด้านเมืองสงขลาเท่าใดนัก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ทรงระแวงพระทัย
ว่าเจ้าพระยานคร (น้อย) ไม่ตั้งใจช่วยพระยาสงขลา (เซ่ง) ในการรักษาเมืองสงขลา
นอกจากนี้ยังมีชาวจีนคนหนึ่งชื่อ มี โคชาววาพระยาสงขลา (เซ่ง) มีหนังสือมาถึงเจ้าพระ-
ยานคร (น้อย) ขอให้ยกกองทัพไปช่วยเมืองสงขลา แต่เจ้าพระยานคร (น้อย) กลับ
ละเลยเสียและไม่ให้คำตอบแต่อย่างใด ฝ่ายกองทัพทางกรุงเทพฯ ซึ่งมีพระยาศรีพิพัฒน์
เป็นแม่ทัพยกทัพไปถึงเมืองทางใต้จึงโคชาววาเจ้าพระยานคร (น้อย) ตีไค้เมืองไทรบุรี
คืนกลับมาแล้วเมื่อปลายปี พ.ศ. 2381 ส่วนตนกุมหะหมัดสหัสสนี้ไปได้ แต่ยังมีแขกอีกพวกหนึ่ง
ลงไปรบกับเจ้าพระยาไทรบุรี เจ้าพระยานคร (น้อย) จึงขอให้พระยาสงขลา (เซ่ง)
ลงไปช่วยควยอีกด้านหนึ่ง จากการกระทำของเจ้าพระยานคร (น้อย) ครั้งนี้สร้างความไม่พอ
พระราชหฤทัยมาสู่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ และตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "แต่ก่อนสี
โกธรไม่เขากัน ไม่ช่วยเขา แล้วถึงที่ตัวเขามางสีมาขอทางทัพเขาไปช่วย"² ดังนั้นความ
แตกแยกระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชและสงขลานั้นเริ่มปรากฏให้เห็นชัดมากขึ้นทุกขณะ
แม้กระทั่งในระหว่างที่เกิดสงครามต้องป้องกันบ้านเมืองทั้ง 2 เมืองก็มีใครแสดงสามัคคี
ร่วมกันเท่าที่ควร

ทางเมืองกลันตัน ตนกูปะสาซึ่งหนีไปอยู่ที่กลันตัน ได้รับหนังสือจากพวกแขกที่เป็น
กบฏชักชวนให้รวมเป็นสมัครพรรคพวก การที่ตนกูปะสามีโอกาสที่จะร่วมมือกับพวกกบฏนี้
ทรงมีพระราชดำริว่าเป็นเพราะเจ้าพระยานคร (น้อย) มารับตัวพระยาบาโงย และตนกู-

¹ หลวงอุดมสมบัติ, เรื่องเดิม, หน้า 136.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 181.

ปะสาออกไปเมื่อคราวที่ปัตตานี แรกที่เคียวมิได้ทรงยินยอมให้ปล่อยตัวคนทั้ง 2 ไป เพราะมีพระราชประสงค์จะเอาตัวไว้ที่กรุงเทพฯ แต่เมื่อเจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) ทูลรับร้อง จึงไว้วางพระทัยปล่อยไป เมื่อเหตุการณ์สืบเนื่องต่อมาเช่นนี้จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลังมีจดหมายไปถึงพระยาศรีพิพัฒน์ ให้ร่วมมือกับเจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) จัดแจงเรื่องให้เรียบร้อย และจับเอาตัวพระยาบวโงยให้ได้ เพราะถ้าจับตัวไม่ได้ต่อไปจะเป็นเสียหายในอนาคต เชนอาจไปชักนำอังกฤษเข้ามาโจมตีเมืองกลันตัน

พระยากลันตันมีหนังสือมาทางกรุงเทพฯ เสด็จถึงตงกูปะสาภิกับพระยาบวโงยไปตั้งค่ายล้อมเมือง จึงขอให้ทางกรุงเทพฯ ช่วยส่งกำลังไปช่วยเหลือ และพระยากลันตันได้แจ่มมาควรวาทันได้มีหนังสือบอกไปทางเมืองนครฯ แต่ไม่ได้รับคำตอบแต่อย่างใด พระยาศรีพิพัฒน์เห็นว่าเรื่องเมืองกลันตันนี้หากปล่อยต่อไปจะลำบาก จึงให้ยกกองทัพลงไปดูเหตุการณ์ และมีหนังสือไปควรวาทันเรื่องราชการทางใต้นั้น เจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ การที่เจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) จะนิ่งเฉยไม่ได้รับผิดชอบนั้นไม่สมควรอย่างยิ่ง แต่อย่างไรก็ดีเจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) มิได้เพิกเฉยเสียทีเดียว เพราะได้ส่งให้พระเสนหา-มนตรี (น้อยกลาง) ออกไปแทน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับเจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) ว่า "ถึงเจ็บไข้อย่างไรก็ให้มาช่วยกันคิดราชการให้จงใจ"¹ และตรัสเกี่ยวกับเมืองกลันตันว่า "การเมืองกลันตันเป็นของเจ้าพระยามนตรีฯ (น้อย) อยู่ การจะควรประการใดก็สุดแต่พระยาศรีพิพัฒน์ เจ้าพระยามนตรีฯ จะคิดอ่านเถิด สุดแต่อย่าให้เมืองกลันตันหลุดลอยไปอื่นใด"² ต่อมาได้ทราบข่าวทางเมืองนครฯ ว่าคนจากเมืองนครฯ ไกลงไปประจำอยู่ที่กลันตันเพื่อคอยรายงานมาทางเมืองนครฯ พระยาบวโงยกับตงกูปะสานั้นคงจะส่งพระยากลันตันไม่ได้แต่การที่ทางเมืองนครฯ ไม่ได้ส่งกำลังไปช่วยเหลือ นั้นเพราะเกรงว่าการทำเช่นนั้นจะทำให้พระยาบวโงยตกใจแล้วจะหนีไปเขตแดนของอังกฤษ

¹ หลวงอุดมสมบัติ, เรื่องเดิม, หน้า 218.

² หลวงอุดมสมบัติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

เสีย

ในตอนต้นปี พ.ศ. 2382 ทางเมืองนคร ฯ ได้มีหนังสือแจ้งมาทางกรุงเทพฯ ว่า เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ป่วยมาก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ ทรงพระวิตกว่าถ้าหาก เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรมบรรดาลูกของเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) คงจะ เกิดวิวาทกันขึ้น แต่ยังมีพื้นจะมีพระราชดำริอย่างใดลงไป เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ก็ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2382 ดังความปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า "ฝ่ายเจ้าพระยานคร ฯ ป่วยมาแต่กรุงมาถึงเมืองนครศรีธรรมราช กองทัพไปตีเมืองไทร ไช้นั้นก็หนักลง อากาเป็นโรคลมวิงเวียนเชื่องซึมให้หอบ ครั้นโรคกำเริบขึ้นหนึ่งเป็นไป เมื่อจะสิ้นใจร้องขึ้นได้ 3 คำว่า ตะเถ ก็ขาดใจถึงอสัญกรรม เมื่อ ณ วันเดือน 7 ขึ้น 1 ค่ำ อายุได้ 64 ปี"¹ /

เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) รับราชการอยู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2354 ถึง พ.ศ. 2382 เป็นผู้ที่มีใจคอหนักแน่น กล้าหาญ พากเพียร ประกอบด้วยคุณธรรม สมเด็จพระยาตากำรง ฯ ทรงกล่าวถึงว่า "ชื่อตรง สติวิชาค้อย่างครุฑย ผู้คนพากันนับถือเกรงมาก"² แมกระทั่ง ชาวต่างประเทศที่เข้ามาในเมืองไทย และมีโอกาสพบกับเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) เช่น หมอมรค์เล็กก็กล่าวถึงเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ว่า "เป็นผู้มีอัธยาศัยใจคอดีนัก แลว่า ชอบชาวต่างประเทศที่เจริญรุ่งเรือง"³ และเบอร์นี ซึ่งเข้ามาติดต่อกับเจ้าพระยานคร ฯ

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 เล่ม 2 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 6.

² สมเด็จพระยาตากำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, สาส์นสมเด็จพระเจ้าตากำรง เล่ม 6 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 261.

³ คี บี บลัดเลย์, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31, จดหมายเหตุมิชชันนารีอเมริกัน เข้ามาประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 55.

(น้อย) เกี่ยวกับเรื่องสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษกล่าวว่า บุกรที่ข้าพเจ้าได้พักอยู่ในเมืองของเจ้าพระยานคร เป็นเวลา 3 เดือน ชาวต่าง ๆ ที่โดมาจากบรรดาขุนนางในเมืองนคร ฯ อาจกล่าวได้ว่า เจ้าพระยานคร ฯ เป็นคนกระตือรือร้น มีความทะเยอทะยาน เข้มงวดไม่ยอมอ่อนข้อต่อใคร¹ นอกจากนี้ยังกล่าวว่าเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) เป็นผู้ที่กล้าหาญมีระเบียบวินัย คัดสินใจเด็ดขาด เบอร์นีสรุปว่าการที่เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) มีลักษณะนิสัยเช่นนี้อาจเป็นเพราะถือว่าเป็นลูกของพระเจ้ากรุงธนบุรีก็เป็นได้²

เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) มีบุคลิกที่รับราชการในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ มากมายตั้งแต่กลางวอทางตน และเป็นที่น่าสนใจแก่ความบรรดาบุตรของท่านนั้นมักรับราชการตามบริเวณหัวเมืองทางใต้เป็นส่วนใหญ่ สายสกุลของท่านอาจแยกออกได้เป็น 3 สาย คือ ณ นคร โกมารกุล ณ นคร จากตระกูลรวมทั้งสายทางผู้หญิงเป็น ศรีวิชัย ณ อโยธยา และวัฒนวงศ์ ณ อโยธยา ควบ ซึ่งถือกันว่าเป็นเชื้อสายสืบจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้วย

เจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) สมควรได้รับความยกย่องเป็นพิเศษเพราะเป็นผู้ที่ทำความประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองเป็นอันมาก ผลงานของท่านตั้งแต่เริ่มรับราชการนั้นมีปรากฏในคานต่าง ๆ คือ :-

¹ Henry Burney, The Burney Papers Vol. IV, Pt. I, British policy from 1786-1839), p. 138, ".....my residence of 3 months in his country, information obtained from his subjects, and my own experience of his character all went to persuade me that he was an active and very ambitious Prince, and a stern, relentless master,"

² Ibid, p. 49-51.

1. ในด้านการติดต่อกับต่างประเทศ

เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) เริ่มติดต่อกับต่างประเทศโดยเฉพาะอังกฤษ เมื่ออังกฤษเริ่มมีอิทธิพลในบริเวณใกล้เคียงกับไทย คือ พม่า และหัวเมืองมลายูตอนใต้ การติดต่อนั้นเป็นไปในด้านจุดหมายโต้ตอบซึ่งกันและกัน เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ตลอดจนการพบปะเจรจากัน เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) มีเจตนาถึงตัวแทนของอังกฤษหลายคนเกี่ยวกับเรื่องสงครามพม่า หัวเมืองมลายู โดยเฉพาะเรื่องเมืองไทรบุรี และการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยและอังกฤษ เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) เป็นผู้จัดเรือไปต้อนรับเบอร์นีใน พ.ศ. 2368 และพาเบอร์นีมากรุงเทพฯ และเป็นผู้นั่งที่กราบทูลอ้อนวอนให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๗ รับทำสัญญากับอังกฤษเมื่อ พ.ศ. 2369 เวลากล่าวถึงเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ว่า "เจ้าพระยานคร ๗ ผู้นี้สมควรที่จะได้รับการยกย่องสำหรับการขยายดินแดนของไทยในบริเวณรัฐมลายู"¹ และ บรัดเลย์ได้กล่าวถึงการต้อนรับของเจ้าพระยานคร ๗ เมื่อ พ.ศ. 2379 ว่าได้รับเชิญไปที่บ้านของเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) และได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) ได้แสดงกริยาตามแบบอเมริกันและอังกฤษทุกอย่าง และได้จัดโต๊ะน้ำชาเลี้ยงตามแบบอเมริกันอีกด้วย² จากบันทึกต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) เป็นผู้ที่กว้างขวางในหมู่มหาชนต่างประเทศสมัยนั้น

2. ในด้านการดูแลปกครองบ้านเมือง

เจ้าพระยานคร ๗ (น้อย) นั้นเป็นเจ้าเมืองผู้หนึ่งซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๗ โปรดปรานและห่วงใย เมื่อคราวที่ถึงแก่อสัญกรรมนั้นได้คร่ำครวญถึงเจ้าพระยานคร ๗ (น้อย)

¹ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851, p. 74, "This governor of Nakhon deserves much of the credit for the expansion of Siamese control in the Malay States.

² คี ปี บรัดเลย์, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31, จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 55-6

ว่า "เจ้าพระยานคร ๆ ก็คิดลองพระเดชพระคุณทำไมตรีมีความชอบมาแต่ก่อนก็ชำนาญ
หนักหนา ที่จะเข้าออกไปมากก็มีไมตรีเสมอหาขาดไม สู่ทรงถนอมไว้ว่าเป็นคนฉลาดหาได้
ทรงซัดเคื่องเจ้าพระยานคร ๆ แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ ผู้ใดจะกำเกิ่นกชมิให้กำเกิ่นไปได้
ตั้งพระทัยจะทรงซบเลี้ยงไปกว่าจะแกเฆาชรา ครั้นถึงกับพระยามัจจุราชเขาแล้วก็ต้อง
ขาดไมตรีอยู่เอง ทรงพระอาลัยเจ้าพระยานคร ๆ หนักหนาควยยังไม่แกเฆาชราเลย"¹

นอกจากเจ้าพระยานคร ๆ (น้อย) จะมีความสามารถในการปกครองแล้ว ยังมี
ความรู้ในการต่อเรือรบไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีประโยชน์ต่อทางราชการอย่างมาก
เพราะเมื่อนคร ๆ นั้นกำลังทางเรือมีความสำคัญเท่า ๆ กับกำลังทางบก เนื่องจาก
อาณาเขตติดต่อกับทะเลหน้านอกและทะเลหน้าใน ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภาลัย เมื่อคราวปราบเจ้าพระยาไทรบุรีเจ้าพระยานคร ๆ (น้อย) เป็นผู้ต่อเรือรบเตรียม
ไว้ที่เมืองตรังและสตูล² นอกจากนี้เมื่อคราวมาในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เลิศหล้า ๆ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๆ ทรงพระราชดำริว่ากองทัพไทยไปมาพวกญวน
ทำให้ไทยและญวนเกิดความชุนของหมองใจกัน อาณาเขตทางด้านญวนไม่น่าไว้ใจจึงโปรด
ให้เจ้าพระยานคร ๆ (น้อย) ต่อเรือรบขึ้นใช้ในคลองและทะเล พระราชทานชื่อว่า
"มหาพิไชยฤกษ์" พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๆ ทรงไว้พระทัยเจ้าพระยานคร ๆ (น้อย)
โดยเฉพาะในด้านการรบทางทะเล เช่น เมื่อคราวปราบกบฏพวกเจ้าพระยาไทรบุรี ครั้ง
ที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2381 รับสั่งให้หนังสือให้เจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นผู้บังคับบัญชา
ทางด้านเรือรบทางทะเล ทั้งนี้เพราะคนทางกรุงเทพฯ ไม่มีความชำนาญพอ แต่หาก
เจ้าพระยานคร ๆ (น้อย) รวมมือกับกรมการเมืองทางใต้ จะมีชัยชนะเหนือพวกแขก³

¹ หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร: โรงพิมพ์ศิวิล, 2505), หน้า 260.

² สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระราชทานนาม, ไทยรบพม่า (พระนคร: คลังวิทยา, 2494), หน้า 123.

³ หลวงอุดมสมบัติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

3. ในคานสงครามป้องกันบ้านเมือง

เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) มีความสามารถในการรบและได้แสดงฝีมือของท่านให้ปรากฏ ตั้งแต่มีตำแหน่งเป็นพระบริรักษ์ภูเบศร์ ผู้ช่วยราชการเมือง เมื่อคราวสงครามกับพม่าเป็นยุคยกกองทัพเรือไปต่อเรือรบ เมื่อสู้กับพม่าที่เมืองฉวางและสามารถจับพม่าได้เป็นจำนวนมากใน พ.ศ. 2354 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระยานครศรีธรรมราชและในปีที่ 14 แห่งรัชกาลที่ 2 ได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชใน พ.ศ. 2365

เจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) เป็นกำลังสำคัญของไทยในการปกครองบ้านเมืองบริเวณหัวเมืองมลายูและได้พยายามแผ่แสนยานุภาพของไทยลงไปตลอดแหลมมลายูอีกด้วย การยกกองทัพไปปราบเมืองไทรบุรีใน ปี พ.ศ. 2364 ได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช และพระราชทานเมืองไทรบุรี ประะ ให้ขึ้นกับเมืองนคร ๑ ต่อมาเกิดกบฏพวกเจ้าพระยาไทรบุรีครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ซึ่งเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ได้รบร่วมกับทัพจากกรุงเทพฯ ๑ เมื่อเสร็จสงครามท่านถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. 2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๑ ทรงเห็นว่า เรื่องเมืองกลันตันเป็นสาเหตุอันหนึ่งซึ่งทำให้โรคเกาของเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) กำเริบจนถึงแก่อสัญกรรมในที่สุด โปรดเกล้า ๑ ให้นายฤทธิ นายเวรมหาดเล็กคุมเอาโกศลายจำหลักปิดทองกับฉัตรเบญจา 12 คันประดับศพ และพระราชทานจดหมายไปให้มารดาพระเสนาหามนตรี ใจความว่า ทรงเสียพระทัยนัก ทั้งนี้เพราะทรงอาลัยเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) จะโปรด ๑ ฌุเพลิงบุตรเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ให้สืบเชื้อสายสกุลวงศ์ต่อไป¹

เมื่อเจ้าพระยานคร ๑ (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม ทางกรุงเทพฯ ๑ จึงจำเป็นที่จะต้องจัดแจงบ้านเมืองให้เรียบร้อยมั่นคง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ๑ ทรงปรึกษาพระยา-

¹ หลวงอุดมสมบัติ, เรื่องเดิม, หน้า 298.

ศรีพิพัฒน์และเจ้าพระยาพระคลังว่าเห็นควรจะตั้งผู้ใดให้เป็นเจ้าพระยามนตรี ฯ ต่อจากเจ้าพระยามนตรี ฯ (น้อย) พระยาศรีพิพัฒน์กราบทูลว่ามีอยู่ 3 คน คือ พระยาพิฑูง พระเสนหามนตรี และนายฤทธิ แต่พระยาพิฑูงชอบสุบดินและมีพระราชดำริว่า พระยาพิฑูงเกษราธากหากทรงแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยามนตรี ฯ เวลามีราชการมากรุงเทพฯ การติดต่อเดินทางไปมาจะล่าช้าและทำให้เกิดผลเสียแก่ราชการ จะว่าราชการบ้านเมืองก็ไม่มีสิทธิขาดราชการฝ่ายทะเลตะวันตกยังไม่เรียบร้อยและเมืองพิฑูงเป็นเมืองที่มีไพร่บ้านพลเมืองมากกว่าหัวเมืองตะวันตกทั้งปวง นอกจากนี้ถ้ามีศึกสงครามพระยาพิฑูงคงจะควบคุมไพร่พลไปทำสงครามไม่ไคควยตนเอง เมื่อพิจารณาเช่นนี้แล้วพระยาพิฑูงจึงไม่เหมาะสมที่จะเป็นเจ้าพระยามนตรี ฯ ดังนั้นจึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาพิฑูงมาทำราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่ ณ กรุงเทพฯ ฯ มีตำแหน่งเป็นพระยาอุทัยธรรมราช¹

ตามความเห็นของประชาชนที่เมืองนครศรีธรรมราช รักพระเสนหามนตรีมาก ทั้งนี้เพราะพระยาพิฑูงคร่ำครวญว่า ทรงมีพระราชดำริว่าธากหากจะให้พระเสนหามนตรีไปอยู่ที่เมืองนคร ฯ เหตุการณ์จะเป็นอย่างไร แต่ในระหว่างยังมีไคทรงคัดสินพระทัยแนนอนลงไปในนทางกรุงเทพฯ ฯ ไคชาววาพระยาพิฑูงรวบรวมคนอยู่ที่เมืองนคร ฯ และเก็บของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเจ้าพระยามนตรี ฯ (น้อย) ไว้หลังจากนั้นไม่นานนัก โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งพระเสนหามนตรีเป็นเจ้าพระยามนตรีศรีธรรมราชต่อมา เวลาวิจารณ์ถึงเหตุการณ์ในระยะหลังจากที่เจ้าพระยามนตรี ฯ (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม "อสังกรรมของเจ้าพระยามนตรี ฯ ทำให้เป็นการง่ายขึ้นสำหรับรัฐบาลกลาง ในการที่จะจำกัดอำนาจบางอย่างของเมืองนคร ฯ ถึงแมวบตรของเจ้าพระยามนตรี ฯ จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองนคร ฯ ต่อมาบตรอีก 2 คนไคสูญเสียตำแหน่งสำคัญในจังหวัดภาคใต้ คือ บตรชายคนหนึ่งถูกย้ายจากตำแหน่งพระยาไพฑูริเป็นเจ้าเมืองพังงา และอีกคนหนึ่งซึ่งเดิมเป็นเจ้าเมืองพิฑูงนั้น

¹ ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 73, ทำเนียบข้าราชการสมัยรัชกาลที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกิจ, 2496), หน้า 87.

ถูกย้ายจากตำแหน่งนั้นไปมีตำแหน่งอยู่ในกรุงเทพฯ¹ ซึ่งตรงกับในประวัติสังเขปเจ้าพระยา
 ยานคร ฯ (น้อย) ว่า ในบรรดาบุตรของท่านนั้น พระยาพิทลุงได้ย้ายไปเป็นพระยาอุทัย
 ธรรมราช ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยามหาศิริธรรมพลดิษฐ์เทพธาดา ผู้รักษากรุงเทพฯ
 กรุงเทพฯ ฯ ส่วนพระยาบริรักษ์ภูธร (แสง ณ นคร) เจ้าเมืองไทรบุรีเดิม ย้ายมาเป็น
 ผู้รักษาเมืองพังงา

เหตุการณ์ทางด่านเมืองไทรบุรีนั้น โปรดให้ขึ้นกับเมืองนคร ฯ ตามเดิม แต่ได้
 ทรงตั้งเคื่อนทางเมืองสงขลาตลอดจนบรรดาพี่น้องและบุตรเจ้าพระยา ยานคร ฯ (น้อย) ให้
 มีความสามัคคี ถ้ามีราชการมาให้อนัดช่วยกันคิดอาณัติให้ทันท่วงที การที่ย้ายเอาพระยา
 ไทรบุรี (แสง) ไปเสียนั้น เพราะเกรงว่าบุตรหลานของเจ้าพระยาไทรบุรีอาจจะมารบกวน
 อีก ดังมีปรากฏในประชุมพงศาวดารว่า "เห็นว่าเมืองไทรบุรีนี้จะให้ไทยอยู่รักษาเห็นจะ
 ไม่ได้ บุตรหลานตนกู่ปะแงร์นี้ซึ่งเป็นพวกเจ้าพระยาไทรบุรีก็คิดกบฏว่าไป ควยไทยกับ

¹ Walter F. Vella, Siam Under Rama III 1824-1851, p. 74,
 "The death of the governor made it easier for the central govern-
 ment to limit some of the powers that Nakhon had acquired. Al-
 though a son of the deceased Chaophrya was appointed to succeed
 his father as Governor of Nakhon, two other sons lost important
 positions in the southern provinces. One son was removed from his
 position as Governor of Kedah and was put in control of the small
 province of Phangnga. Another son who had been governor of the
 important province of Phattalung was removed from that post and
 given a position in Bangkok."

แขกจะเป็นเจ้านายบังคับบัญชากันไม่ได้”¹ ดังนั้น จึงแบ่งเมืองไทรบุรีออกเป็น 12 มุแกม (อำเภอ) จัดเป็น 4 เมือง คือ ไทรบุรี กะบังป่าสุ ปลิศ สตูล ซึ่งต่างไม่ขึ้นแก่กัน และให้ ฟังคำบังคับบัญชาตรงจากเมืองนครศรีธรรมราชทั้ง 4 เมือง ตั้งคนภูอาตันเป็นเจ้าเมือง กะบังป่าสุ เสศุเชนเป็นเจ้าเมืองปลิศ ตนกุมักอาเก็บเป็นเจ้าเมืองสตูล และคนภูอาหนุม เป็นเจ้าเมืองไทรบุรี² เมื่อจัดการเรื่องเมืองไทรบุรีเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยาม-
ราชและพระยาศรีพัฒน์จึงกลับมากรุงเทพฯ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ 3-4, เล่ม 2 (พระนคร: กวางหนา, 2505), หน้า 197.

² ประชุมพงศาวดารภาคที่ 2, พงศาวดารเมืองกลาง เมืองไทรบุรี เมืองตรังگانู เมืองกลันตัน (พระนคร: กวางหนา, 2506), หน้า 517.